

TEŽAVE S STAVČNOČLENSKIM RAZLOČEVANJEM ZARADI OBLIKOVNEGA SOVPADANJA POMENSKIH IN SKLONSKIH RAZLIK

1. Pomembnostna hierarhizacija pomenskih kategorij v sestavu oblik

Pomenska kategorija, ki ji lahko pripišemo lastnosti 'moško', 'živo', 'premikajoče se' in ki jo zaznamujemo s samostalniki moškega spola v ednini ali množini, ima v paradigmatskem sestavu jezikovnih oblik prve moške sklanjatve drugačen, pomembnejši položaj, kot pomenska kategorija istega spola, ki ji lahko pripišemo lastnosti 'moško', 'neživo' ali 'moško', 'živo', 'mirujoče'. Pri prvi pomenski skupini se obliki za imenovalniški in tožilniški sklon razlikujeta, pri drugi sta enaki. Zgledi:

m. sp., 'živo', 'premikajoče se'	m. sp., 'živo', 'mirujoče'	m. sp., 'neživo'
im. človek	volk	hrast
tož. človek-a	volk-a	hrast
		kamen
		kamen

Tako je pomensko polje, ki ima lastnost, 'moško', pomembnostno hierarhizirano. Pragmatično pomembnejša je tista pomenska kategorija, pri kateri je več pomenskih razlik izraženih oblikovno. To je torej pomenska kategorija, ki ima lastnost 'živo' in 'premikajoče se', torej moški ali žival. Motiviranosti takega razlikovanja ni mogoče zanikati. V stavkih, v katerih nastopata dva udeleženca z lastnostjo 'moško', 'živo', 'premikajoče se' in ki bi oba lahko prevzela vlogo vršilca oz. površinskega osebk, se tako izognemo dvoumju:

Človek je ubil tigra.

Tiger je ubil človeka.

V prvem stavku je vršilec človek, v drugem tiger.

Motiviranost takega pomenskega in oblikovnega razlikovanja je na prvi pogled povsem prepričljiva, dokler ne opravimo primerjave s pomensko kategorijo, ki ima lastnost 'žensko', 'živo', 'premikajoče se', 'žensko', 'živo', 'mirujoče' in 'žensko', 'neživo'. V okviru teh pomenskih kategorij rez med živim, premikajočim se in živim, mirujočim ter neživim ni opravljen. V pragmatiki oblik te ženske sklanjatve se imenovalniški in tožilniški oblikovno razlikujeta za vse pomenske kategorije:

ž. sp., 'živo', 'premikajoče se'	ž. sp., 'živo', 'mirujoče'	ž. sp., 'neživo'
im. žena	lisica	lipa
tož. ženo	lisico	lipo
		hiša
		hišo

Ta primerjava nam razkrije, da pomembnostna hierarhija v polju moškega ni dosežena z dodatnim uvajanjem oblikovnih razlik, ampak tako, da so te nekaterim pomenskim kategorijam odvzete. Pragmatično motivirani pomembnostni presežek se uveljavlja na račun drugih oblik. Ali nam to dejstvo odkriva splošno načelo pragmatično motivirane pomenske hierarhije? Na to vprašanje ni mogoče odgovoriti brez raziskav. Seveda razlika v pragmatiki ženskih in moških sklonskih oblik ni motivirana pomensko, ampak pragmatično.

Zanimivo je, da slovenska slovnica pri obravnavi te teme spregleda, da oblikovno razlikovanje v okviru te pomenske kategorije ne razlikuje živega od ostalega, ampak živo razdeli na 'živo', 'premikajoče se' ter 'živo', 'mirujoče'. Tako je hrast v paradigmatici oblik prve moške sklanjatve izenačen s kamnom, tiger s človekom. Zanimivo je tudi opozoriti, da so v kategoriji srednjega spola (kot je znano, ta spol sploh ni naraven, ampak slovnični) pomenske kategorije glede imenovalniških in tožilniških oblik izenačene: imenovalniška in tožilniška oblika sta enaki tako za 'živo' kot za 'neživo', v okviru živega za 'premikajoče' in 'mirujoče':

	sr. sp., 'živo'	sr. sp., 'neživo'
im. žrebe	sleme	
tož. žrebe	sleme	

Tako je dosežena pomembnostna hierarhizacija pomenskih kategorij različnega spola.

Pojav pomembnostne hierarhizacije lahko opazujemo tudi v okviru kategorije število. Dvojina je po merilu oblikovnih razlik manj pomembna od ednine in množine. V dvojini se oblikovna razlika med imenovalnikom in tožilnikom ukine pri vseh spolih, torej tudi pri samostalnikih moškega spola, ki zaznamujejo 'živo', 'premikajoče se':

	m. sp.	ž. sp.	sr. sp.
im. človeka	ženi	žrebeti	žrebeti
tož. človeka	ženi	žrebeti	žrebeti

Zanimivo je, da odrasli v komunikaciji z otrokom neživi ali živi, mirujoči predmetnosti moškega spola podeljujejo lastnost živosti:

Pojej korenčka. Sedi na stolčka.

V sporazumevanju z otrokom so torej kategorije moške predmetnosti obravnavane enakovredno, 'živo' in 'neživo', 'mirujoče' in 'premikajoče se' je enako pomembno.

Govorec je prek sistema jezikovnih oblik 1. moške sklanjatve dodelil lastnost 'živost' še naslednjim predmetom: avtomobilom, boleznim, športnim društvom, vinom, igralnim kartam, napravam, planetom (J. Toporišič, 1984: 212).

2. Pomenska dvoumja

Prilastitev večje pomembnosti v okviru nekaterih pomenskih kategorij (tako, da se pri manj pomembnih oblikovno izražene pomenske razlike izbrišejo/se ne izrazijo), pripelje do dvoumnih stavkov, tj. stavkov, pri katerih ne vemo, kaj je osebek in kaj predmet. Pojem osebek in predmet je seveda formalni slovnični pojem, zato bom možnost njegovega določanja oprla na definicijo osebkov v slovenski slovnici in v njej vsebovane določevalne lastnosti. Poglejmo si zglede dvoumnih stavkov:

(1) živo, mirujoče v ednini:

Hrast opazuje gaber.
Gaber opazuje hrast.

Ker v polju ženskega pomembnostna hierarhizacija v okviru živega ni opravljena, tu do tega dvoumja ne prihaja:

Lipa opazuje brezo.
Breza opazuje lipo.

Glede dvoumja (1) bi kdo utegnil oporekati, češ da so taki stavki nesmiselni. Seveda se pri tem pozablja na potrebe strokovnega upovedovanja na področju žive, a mirujoče narave in na umetnostno upovedovanje, kjer se ne oživlja samo živa, mirujoča narava, ampak tudi neživa.

(2) dvojinska dvoumja:

*Tigra sta ubila človeka.
Človeka sta ubila tigra.*

Ne vemo, ali sta dva tigra ubila dva človeka, ali sta dva tigra ubila enega človeka, ali sta dva človeka ubila enega tigra, ali celo dva človeka dva tigra. Skratka, oblikovna realizacija osebkva v imenovalniku in predmeta v tožilniku ni zmožna izraziti niti sklonske razlike niti števila.

V dvojini se moški in ženski spol po teh težavah ne razlikujeta, kar pomeni, da je ne glede na spol dvojina pomembnostno hierarhizirana v razmerju do ednine:

*Levinji sta ubili ženski.
Ženski sta ubili levinji.*

Težave so tu manjše, ker sta izenačena samo imenovalniški in tožilniški sklon oz. se v dvojini oblikovno ne razlikujeta, medtem ko do zamenjave ednine in dvojine ne prihaja.

(3) dvoumja pri samostalnikih srednjega spola:

*Tele gleda žrebe.
Žrebe gleda tele.*

Pri samostalnikih srednjega spola pa prihaja do dvoumij že kar v ednini. Ker se imenovalniški in tožilniški sklon oblikovno ne razlikujeta, prihaja do dvoumja v stavkih, v katerih nastopata dva udeleženca, ki imata lastnost živo, premikajoče se in ki lahko oba prevzmeta pomensko vlogo vršilca v pozicijski sestavi oz. vlogo površinskega osebkva v sestavi stavčnih členov.

To pomeni, da je v pomembnostni hierarhiji kategorija srednjega spola najmanj pomembna oz. je pomembnostno izenačena s kategorijo moški spol, živo, mirujoče, čeprav je pri slednji dejanska možnost zamenjave manj pogosta.

(4) Do težav pri določanju osebkva in povedka prihaja tudi v naslednjih primerih:

*Avtobusna postaja je največji problem Ljubljane.
Največji problem Ljubljane je avtobusna postaja.*

*Ta hiša je opera.
Opera je ta hiša.*

*Janez je moj sosed.
Moj sosed je Janez.*

3. Določanje osebkva

Skušajmo določiti osebkve na podlagi razločevalnih lastnosti, vsebovanih v definiciji osebkva: »Čisto oblikovno bi se za osebek reklo, da je tisti stavčni člen, ki je obvezno v imenovalniku, povedek pa je osebna glagolska oblika. Osebek lahko ugotovimo (in torej to jemljejo za njegovo razločevalno znamenje nasproti drugim stavčnim členom) še na podlagi posebne vprašalnice: vprašanje *kdo* ali *kaj* + povedek ... Dobre definicije bi potemtakem morale stavčne člene zaobseči z vseh teh štirih plasti: z vsebinske, skladišne, oblikovne ter s stališča vprašalnice, ki jim odgovarja stavčni člen« (J. Toporišič, 1982: 150–151). Razločevalne lastnosti osebkva, tj. pomen, vprašalnica, oblika ter položaj v stavčni zgradbi (ujemalne lastnosti), so podrobneje prikazane v SS 1976 (s. 475–480). Toda s temi razločevalnimi lastnostmi si ne moremo pomagati: pomensko in oblikovno razlikovanje odpove; kako se bomo vprašali, ni odvisno od teh lastnosti, ampak od besednega reda, tj. zaporedja stavčnih členov. O tej razločevalni lastnosti pa se v okviru osebkva v SS ne govori. Obdelana je v poglavju Besedni red in stavčni členi (J. Toporišič, 1976: 541).

Besedni red v slovenščini le redko odloča o skladijski vrednosti delov stavka; tako je navadno le v stavkih kot npr. *Tele gleda žrebe. Žene so pogostile tekmovalke*, če stoje čisto zase. Tu imamo homonimna, tj. enako se glaseča sklona, imenovalnik in tožilnik. Če taki stavki stoje sami zase, imamo prvi samostalnik za osebek, drugega za predmet. Tako sploh v srednjem spolu in pri samostalnikih 2. žen. sklanjatve (nadalje sploh v dvojini, v 1. žen. sklanjati v množini, v 1. moški sklanjati pa v ednini, če gre za neživo).

Opraviti imamo torej z zgledi, kjer se križata dve slovnični kategoriji, stavčnočlenska in besednoredna. Ker merila slovničnega določanja odpovejo, jih nadomestijo pravila o besednem redu, ki pripisujejo stavčnemu izhodišču vlogo osebka, če stavki stojijo zase, zunaj sobesedila.

V pričujoči raziskavi smo izhajali iz podmene, da učenci teh, na križišče dveh slovničnih kategorij umeščajočih se zgledov ne obvladajo. Razlog je preprost: v šoli ni v navadi, da bi take zglede obravnavali in tako izkoristili priložnost, da bi znanje o stavčnih členih in besednem redu tudi povezali. Znanje ostane nepovezano in učenci se ne zavedajo, da je besedni red lahko določevalna lastnost pri določanju stavčnih členov. Zato smo domnevali, da se pri določanju stavčnih členov v naših primerih ne bodo opirali na vednost, ampak na intuicijo. Preizkus, ki smo ga opravili, naj bi po eni strani pokazal, ali slovnični opis ustreza intuitivni rabi, po drugi strani pa opozarja na težja mesta slovničnega opisa, ki bi mu morali biti kos dijaki zahtevnejših smeri in seveda študenti slovenistike.

Med težja mesta slovničnega opisa štejem slovnične pojme, ki se umeščajo na križišče dveh pojmovnih kategorij, in pa izrazne realizacije, ki so v neskladju s pomenski interpretacijami.

Postavili smo domnevo, da v primerih, ko odpovedo pomenske in oblikovne razločevalne lastnosti, na določanje stavčnega osebka odločilno vpliva besedni red. Napravili smo naslednji preizkus. Oblikovali smo dva niza stavkov, ki smo jih variirali samo po besednem redu:

Niz B:

1. Dva človeka sta ubila dva tigra.
2. Avtobusna postaja je največji problem Ljubljane.
3. Opera je ta hiša.
4. Janez je moj sosed.

Niz A:

- Dva tigra sta ubila dva človeka.
Največji problem Ljubljane je avtobusna postaja.
Ta hiša je opera.
Moj sosed je Janez.

Hipoteza:

Besedni red oz. zaporedje stavčnih členov vpliva na to, kateri stavčni sestavini se pripisuje vloga osebka. Besedni red je razločevalna lastnost osebka v primerih, ko za določanje nimamo drugih pomenskih in oblikovnih oporišč. Vlogo osebka pripišemo prvi od obeh sestavin, ki lahko to vlogo prevzmeta.

Poskusnim osebam smo dali navodilo, naj s podčrtovanjem določijo stavčne člene. Ena skupina je reševala stavke niza A, druga skupina stavke niza B. Poskusne osebe: 31 študentov četrtega letnika, ki kot A ali B predmet vpisujejo slovenski jezik s književnostjo, in 64 dijakov srednje naravoslovne šole v Ljubljani.

A. Srednja naravoslovna šola, 4. letnik

Štev. odg.

1.	<u>Dva tигра sta ubila dva človeka.</u>	34
2.	Ta hiša je opera.	
2.1.	_____	32
2.2.	_____	2
3.	Moj sosed je Janez.	34
3.1.	_____	33
3.2.	_____	1

Študenti 4. letnika na odd. za slov. jezik in knjiž.

1.	<u>Dva tигра sta ubila dva človeka.</u>	16
2.	Ta hiša je opera.	
2.1.	_____	13
2.2.	_____	1
2.3.	_____	2
3.	Moj sosed je Janez.	16
3.2.	_____	12
3.3.	_____	1
3.4.	_____ ?	2
		1
		16

B. Srednja naravoslovna šola, 4. letnik

Štev. odg.

1.	Dva človeka sta ubila dva tигра.	
1.1.	_____	28
1.2.	_____	1
1.3.	_____ ?	1
		30
2.	Opera je ta hiša.	
2.1.	_____	10
2.2.	_____	1
2.3.	_____ ?	1
2.4.	_____ ?	1
2.5.	_____	6
2.6.	_____	6
2.7.	_____	3
2.8.	_____ ? ?	2
		30
3.	Janez je moj sosed.	
3.1.	_____	10
3.2.	_____	1
3.3.	_____	7
3.4.	_____	4
3.5.	_____	4
3.6.	_____ ?	2
3.7.	_____	1
3.8.	nereseno	1
		30

B. Študenti 4. letnika na odd. za slov. jezik in knjiž. v letu 1987/88

	Štev. odg.
1. Dva človeka sta ubila dva tigra.	
1.1. _____	13
1.2. _____ ? _____	1
1.3. _____	1
	<hr/>
	15
2. Opera je ta hiša.	
2.1. _____	4
2.2. _____ ? _____	1
2.3. _____	3
2.4. _____	4
2.5. _____ ? _____	1
2.6. nerešeno	2
	<hr/>
	15
3. Janez je moj sosed.	
3.1. _____	8
3.2. _____	3
3.3. _____ ? _____	1
3.4. _____ ? _____	2
3.5. _____ ? ?	1
	<hr/>
	15

A. Srednja naravoslovna šola, 4. letnik

	Štev. odg.
2. Največji problem Ljubljane je avtobusna postaja.	
2.1. _____	27
2.2. _____	1
2.3. _____	1
2.4. _____	2
2.5. _____	1
2.6. _____	2
	<hr/>
	34

Študenti v 4. let. na odd. za slov. jezike in knjiž.

2.1. _____	2
2.2. _____	7
2.3. _____	2
2.4. _____	1
2.5. _____	3
2.6. _____	1
	<hr/>
	16

b. Srednja naravoslovna šola, 4. letnik

2. Avtobusna postaja je največji problem Ljubljane.	
2.1. _____	5
2.2. _____	5
2.3. _____ ? _____	1
2.4. _____	4
2.5. _____	1
2.6. _____	1
2.7. _____	4
2.8. _____ ? _____	3
2.9. _____	1

Po klasični pretvorbni slovnici naj bi se pomenske in izrazne vloge skladale le v globinskih strukturah. Napake, ki jih delajo poskusne osebe, razkrivajo, da te pri določanju stavčnih členov upoštevajo tako formalna površinskostrukturna merila kot tudi pomenska. Kadar se ta ne skladajo, imajo pri določanju težave in se pogosto opirajo na pomenske podatke. Več kot očitno je, da se teh dveh meril ne zavedajo. Vednost o tem, da ločimo dve opisni ravnini, površinsko in pomensko, da se ti ravnini najpogosteje ne skladata in da je opis površinskih struktur podrejen formalnim merilom (vprašalnica, oblikoslovne lastnosti, skladijska razmerja), je negotova, najverjetneje pa je sploh ni. Najpogostejša napaka, ki to trditev potrjuje, je pripisovanje desnemu samostalniškemu prilastku vloge predmeta ali celo prislovnega določila. V besedni zvezi *navečji problem Ljubljane* je besedi *Ljubljane* pripisalo vlogo predmeta 19 poskusnih oseb. Ta napaka sporoča, da poskusne osebe ne vedo, da je predmet po definiciji v vezavnem razmerju s povedkom, torej sestavina glagolske besedne zveze in ne samostalniške. Samostalniška besedna zveza ima lahko le leve ali desne prilastke. Oporišče vpraševanja je jedro samostalniške besedne zveze, tj. beseda *problem*. Zato se ne moremo vprašati *problem koga ali česa*, ampak le *kateri problem*. Res pa je, da samostalniška besedna zveza predpostavlja pomensko razlago, s katero ugotovimo, da ima *Ljubljana problem* in da je ta problem avtobusna postaja. V okviru take, pomensko razvidnejše interpretacije, beseda *Ljubljana* nastopa kot sestavina glagolske propozicijske imeti, *Ljubljana, problem*.

Pojem prilastek v šoli osvajamo po induktivni poti. Učenci napravijo večje ali manjše število vaj in nato po induktivni poti pridejo do definicije prilastka. Pri tem pa se spregleda temeljna določevalna lastnost prilastka, dejstvo, da je ta po definiciji sestavina samostalniške besedne zveze za razliko od predmeta, ki je sestavina glagolske besedne zveze. Torej beseda *Ljubljane* v samostalniški besedni zvezi *največji problem Ljubljane* ne more biti predmet, saj določa samostalnik *problem*. Določanje stavčnih členov bi tako moralo temeljiti na jasnih formalnih merilih in zavesti o skladijski zgrajenosti glagolskih, samostalniških in drugih besednih zvez. Pri tem pa se v formalna merila vrivajo intuitivno pomenske interpretacije, saj mnoge samostalniške besede interpretiramo tako, da jih pretvarjamo v pomensko prvotnejše in razvidnejše glagolske besedne zveze, iz katerih so tudi pretvorbno nastale. To potrjujejo tudi napake, ki jih delajo učenci pri določanju zlasti desnih samostalniških prilastkov in ki jih določajo kot prislovna določila ali predmete: *hoja v hrib* namesto *hoja v hrib, obisk sorodnikov* namesto *obisk sorodnikov*. Te napake, ki so posledica neupoštevanja formalnoslovnih določevalnih pravil in njihovega zamenjevanja s pomensko-interpretativnimi, bi odpravili le, če bi v večji meri ozavestili formalnodoločevalna merila prilastka ter poleg induktivnih postopkov uveljavili še deduktivne dokazne postopke: Če je beseda *Ljubljana* sestavina samostalniške besedne zveze, potem ne more biti predmet, ker po definiciji velja, da predmet določa glagolsko besedno zvezo. Vdor pomenskih interpretativnih pravil, težnjo, da bi desne samostalniške prilastke določili kot predmete ali prislovna določila, pa je mogoče pojasniti z ozaveščanjem pretvorbne zgodovine ustreznih samostalniških besednih zvez, z oživiljanjem njenega glagolskega izhodišča: *hoja v hrib – hoditi v hrib; obisk sorodnikov – obiskati sorodnike*. Te zahtevnejše in izčrpnije spoznavne postopke bi morali uveljaviti pri delu s sposobnejšimi učenci in v zahtevnejših smereh izobraževanja.

Poskusne osebe se torej ne zavedajo temeljne razlike med konstituenti samostalniške in glagolske besedne zveze in tudi ne mogočega pretvorbne razmerja med njima. Veliko je tudi takih, ki prilastke določajo kot samostojne stavčne člene in se ne zavedajo, da so ti sestavina samostalniških besednih zvez. Tudi tega jim v šoli ne dokažemo. Dokaz pa je naslednji: če v povedi spreminjamo besedni red, se samostalniška besedna zveza premešča kot celota, prilastkov ne moremo odtrgati od nje. Zgled: *Na naši šoli smo dobili novega učitelja slovenskega jezika. Novega učitelja slovenskega jezika smo dobili na naši šoli*. Razen tega s samostalniško besedno zvezo poimenujemo eno samo referenco, ki ji sporočevallec pripiše lastnosti, a jih ne izrazi povedno, kot samostojne jedrne podatke, ampak kot podrejene sestavine jedra.

Poskusne osebe so imele velike težave z določanjem povedkovnega določila. Z njim imajo težave učenci vseh stopenj. Spoznavne težave učencev pa se pojavijo vselej tedaj, kadar je kaj narobe z logično zgradbo učne snovi oz. strokovnih vsebin. Napake, ki jih delajo poskusne osebe, kažejo, da te težijo k uravnoteževanju obeh konstituentov, osebka in povedkovnega določila, vezi pa pripišejo enakostni pomen: _____~~~~~_____. Ker dveh osebkov stavkov po definiciji ne more imeti, povedkovnemu določilu pogosto pripišejo vlogo predmeta: _____~~~~~_____.

Domnevam, da na določanje stavčnih členov tudi tokrat vplivajo pomenski razlagalni postopki. Videti je, da definiranje povedkovnega določila v slovnici ne ustreza postopkom pomenske razlage. Razmisliti bi kazalo, ali je ustrezno, da razčlemba stavkov tipa *Peter je športnik* podrejamo načelom razčlemba stavkov s polnopomenskim glagolom tipa *Peter obira sadje*. Množica napak v zvezi s povedkovim določilom kaže, da je nekaj hudo narobe bodisi v teoriji bodisi v načinu šolske obravnave. Kadar znanje ni oprto na logične temelje, je njegova trajnost močno odvisna od spominskega dejavnika. Ko spomin opeša, se začno pojavljati napake. Če je strokovni pojem tudi pomensko in logično prepričljiv, je znanje trajnejše in manj podvrženo pozabljanju.

4.3 Sklenem naj z ugotovitvijo, da pri pouku slovnice neštetokrat naletimo na težka, problemska mesta, ki jih ne znamo kot taka tudi predstaviti. Tako pouk slovnice ni problemski, namesto tega pa se na teh mestih kopičijo napake v znanju učencev. Neredko taka mesta preskočimo ali pa jih – brez predhodne obravnave – podtaknemo učencem v kontrolne naloge. Napaka pogosto ni znamenje učenčeve lenobe, ampak njegove nemoči razvozlati spoznavno zmedo.

Težave slovničnega opisa je iskati v dejstvu, da je to hibriden opis, ki deloma upošteva povsem formalna strukturalna razmerja med znamenji, deloma pa pri njihovem opisovanju

Summary

UDC 808.63-54-55-56

SOME PROBLEMS IN IDENTIFYING SENTENCE ELEMENTS CONCERNING THE FORMAL CONFLATION OF SEMANTIC AND CASE DIFFERENCES

Pragmatically motivated hierarchy of semantic categories in the paradigmatic system of forms causes semantic ambiguities in their syntactic function.

How to identify the subject in a sentence when there are two sentence elements which can semantically and formally both function in the same syntactic way?

The empirical experiment has proved our supposition that in this case the function of the subject is attributed to the theme of the sentence. This criterion is less reliable than the other criteria established on the basis of the definition of the subject.

The errors committed by the testees show that in trying to identify the subject speakers follow the semantic and formal grammatical criteria. Not being aware of the differences between them they are inclined to make more mistakes when there is no agreement between meaning and form. The errors testify to the existence of the semantic methods as formulated by the theory of deep structure in generative grammar.

The knowledge of our pupils is based on inductive generalization and learning definitions rather than on logical argumentation. Describing the system of language it would be necessary to strike a balance between the methods of inductive generalization and logical deductive argumentation. These should be taken into account during the process of teaching the more able pupils in a primary school, then those attending a particularly demanding course of secondary education, and especially when applied to the university level and scientific methodology. They are the ultimate constituent part of scientific thought, yet not the only.

upošteva pomenska merila (tako v oblikoslojvu kot v skladnji). Tak opis je neproblematičen, ko se pomen in izraz razmeroma dobro ujemata, kadar pa sta vsaksebi – in to je pogosteje pravilo kot izjema – se pojavijo težave, saj prihaja do neskladja med pomenskimi in formalnoslovnimi merili. Dokler bo slovnčni opis vgrajeval tudi pomenska merila – in osebno mislim, da je prav, če jih vgrajuje – bomo pri opisu površinskih struktur vselej nalteli na težka mesta, ki jih bo mogoče obvladati le, če bomo opis jezika razširili, tako da bomo poleg fraznostrukturnih pravil upoštevali še pretvorbna pravila. Nujnost njihovega uveljavljanja potrjujejo težave pri razumevanju skladenjsko zapletenih besednih zvez kot tudi težave in napake pri njihovem določanju.

Drugi vir težav so primeri, ki se umeščajo na križišče dveh pojmovnih kategorij. V slovnčnem opisu so ti zgledi običajno obravnavani na enem samem mestu, četudi pripadajo dvema pojmovnima kategorijama. Naloga šole je, da to ločeno znanje poveže. Tak zgled je npr. tudi glagolnik. Pomensko pripada glagolu, saj zaznamuje dejanje/stanje/dogajanje, po oblikoslovnih lastnostih pa se ravna po samostalniku. Ker ga obravnavamo v okviru glagola, ostaja to dejstvo neozaveščeno.

Zgledi, ki so na sečišču dveh pojmovnih kategorij, niso znamenje nemoči teoretičnega modela, ampak potrjujejo njegovo dinamično naravo. In jezik je dinamičen sistem.

Literatura:

Kunst-Gnamuš, O. (1979/80): Izvor in funkcija samostalniškega izražanja, *Jezik in slovnstvo*, l. XXV. š. 6 : 160–164.

Toporišič, J. (1976): *Slovenska slovnica*, Založba Obzorja Maribor.